

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״ן

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״ן מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

[דף יט ע"א - כא ע"א]

ממני' דהיינו בשלם הגיעו לחינוך אבל הגיעו לחינוך לא איירי ממני' כלל ודקך התנא לשנות קטנים לענין פטור בלא הגיעו לחינוך גבי נשים ועבדים כמו בסוכה אבל לענין חיוב דהגיעו לחינוך לא מצונו דמני קטנים גבי נשים זהו הנראה מכוונת דבריהם ועיין ברא"ש ובמרדכי וק"ק ה"ל להקשות לפיר"י דחייבין דקיסא איירי נמי בקטנים ובהגיעו לחינוך אמאי קמי ליה גבי תפלה ה"ה דה"מ לממני הכי גבי ק"ש וחספילין וכן גבי תפלה ה"מ לממני פטורין בלא הגיעו לחינוך אבל לר"מ ניחא דלא איירי כלל בקיסא בקטנים ודו"ק:

ח"א דף ב ע"א ואנן קא מתנינן בעוקצין בוי' דרנ' יודא אויל לשיטמו דאמר נפ' המניח (ב"ק ל.) מאן דצני למהו חסידא לקיים מילי דנוזקין ומסיים

ואמר ואנן קא מתנינן בעוקצין י"ג כו' דמסכת עוקצין היא סופה של ש"ס משנה ועיין מ"ש במדעשני סוף הוריות [כ שאלו ר"מ ור"ג את ר"ג בעוקצין: דהות אבישה כרבב"תא בוי' פירוש בערוך נגד אלוס כגון ל' כרנלחא דתרנוולא שאין דרך צניח להסכות זו שהיא פריחת ומציא לדבר עבירה עכ"ל: מתוך מתוך. פירש"י ועוד י"ל דקאמר לה הכי לפי שטמוה לה דייני ישראל דתמן נהווינן (ב"ק ל.) פירע ראש השנה בנזק עתה לה ד' מאה זוז ולזה ה"ל שגם שדייניו כן לאשח ישראל דים לה נשח מתמן מתמן שהוא שם כותית ד' מאות זוז שזה טעמה של ראשה פרועה שהרי דרכן נזק וק"ל: א"א תקרי ע"י עין א"א עו"י בוי'. מפורש נפ' הפועלים [ז ופ' יש עתה ל:]

דף ב ע"ב תוד"ה בתפלה בוי' ורש"י ע"ג פ"ה שהרי תפלה רבנן היא בוי' עכ"ל. ומיהו אנטרין למינח דרחמיני ניהוה דלי לאו הכי לא הוה ממקני רצנן תפלה נגשים ועבדים וק"ל: תוד"ה נשים בוי' שפיר דאורייתא ודהיא [ז דקמון מיירי בוי' עכ"ל. כל"ל: תוד"ה יוציא בשפתיו כיוון דשרית פ"ה הרחור ואע"פ שהוא בדבור בוי' עכ"ל. לשון א"ע"פ אינו מדוקדק במקום הזה דלדבריה מטעמה שהרחור הוא כדבור יוצא בו ידי קריאת שמע וק"ל ע"ל:

ח"א דף ב ע"ב כתיב בתורתך בוי' הא אתה נושא פנים פ"ה פ"ה וכו'. נפ' המינות (ג"ה ע:) רמז הני קראי אהדרי ומשני להו הא קודם גו"ד נפ' לאמר גו"ד וע"ש נפ' שכן זה סותר סוגיא דשמעתין ומה שיש לדקדק בדבריהם ע"י במדעשני: והם מדקדקים עד כוית וכו'. נפ' שלשה שאלו לקמן מט: יליף ליה למר נכזית ולמר נכזיה מקראי ומילי התוס' שם דהנהו קראי לא היו רק אכסמחא דושעת משמע שניעה גמורה וק"ל:

דף כא ע"א תוד"ה והרי תפלה בוי' וקמני אינו מברך לפניה בוי' וי"ל משום רבותא דתפלה בוי' עכ"ל. כל"ל ומיהו לפי אותה גירסא דפרין נחמ הכי והכי צרכה חזקון לפניה דלית ביה מלכות שמים כו' תקשי אמאי [לא] נקט ק"ש דקאי בגווה וקמני בה אינו מצדק לפניה כו' אע"ג דלית ביה מלכות שמים אלא שלא חשו לאותה גירסא כמו שדחה אותה רש"י גם התוס' וק"ל: תוד"ה ה"ג א"א ק"ש בוי' והרי ברכת המזון דלית ביה מלכות שמים בוי'. כל"ל: תוד"ה ספק לא בוי' וא"כ הוי"א ומסופק משניהם יחזור דק"ש בוי' עכ"ל. ואין לרין לומר [ז שאלם צבור לו [שללא] קרא ק"ש ואינו ממופק אלא בלחמ ויניב דיקרא ק"ש מנ"ט דלית ביה תרמי וק"ל: בא"ד אב"א אם יאמר ק"ש בוי' וי"א יצא ב"ה בוי' עכ"ל. ר"ל דלא מיקון כלום בק"ש אחרת וק"ל: בא"ד ואם ברור ש"א אמר כבר ק"ש א"ב בוי' עכ"ל. הלשון מגומגם לומר הוא צבור לו שלא קרא ק"ש ודלוי דיקרא ק"ש דלית ביה תרמי אבל רנח דלום שאלם ימצר שכן הוא שלא קרא כבר ק"ש דלית ביה תרמי כשיאמר מבעה ק"ש א"א תיקון ב"ה וי"א יצא מריד בפקו בוי' עכ"ל. ר"ל דלא מיקון כלום בק"ש דשמא קרא ק"ש כבר אע"ג דהשתא נמי דאמר לחמ ויניב

דהדקיקים גם אחר מיתתן קרוין חיים כדאמר' לעיל [א והיינו דנקט על מטתן בלא שוכנין מין על מטתן ואייתי מדכתיב [ז והמטיס עקלקלותה וגו' כפרש"י ועי"ל והמטיס מלשון מטה דהיינו שמספרים עקלקלות אחר מטתן יוליס ה' וגו' שאפילו בשעה ששלוס כו' דהיינו צנח מיתתן של דקיקים דמלאכי השרת מקדימין לפניהם לומר להם שלום כדאמר' פ' הנושא (כתובות קד.) יוליס ה' את אלו עם פועלי און לגיהס שמלאכי חבלה יהיו מקדימין לפניהם לומר להם און שלום אמר ה' לרשעים כדאמר' התם וק"ל: דוגמא השקוה בוי'. מפורש נמדושט נמסכת עדיות [ז: שאין עורה ננעלת על בוי'. מפורש סס: שאתה מתחבטא בוי' ועי"ך הכתוב בוי'. פירוש נפ"ב דמענית [ז: תנור יש עכנאי בוי' מ"מד שהקיפוהו בוי'. נפק הוה [ז: א"א יפתח בוי' שנאמר כמעט כסדרם בוי'. מפורש נפ"ק דכתובת [ז:

דף יט ע"ב תוד"ה מדי"גין כו' דהא תניא בשמחות כ"ה טומאה כו' וגו"ל ודופק אין נזיר מגצה עידיהן כו' עכ"ל. כל"ל ור"ל דלע"ג דאמר בהדיא דגולל דופק מטמא מ"מ אין כהן מוזהר עליהם כיון שאין הנזיר מגלה עליהן וכ"ה בהדיא בתוספות ס"פ שאל [ז אבל קשה לפי זה מאי מיימי ראייה מרביעית דס דלימא דלע"ג דרביעית דס מטמא מ"מ אין כהן מוזהר עליו [ז כמו שאין הנזיר מגלה עליו ולשון התוס' דפרק שואל דהא תלמוד ערוך דרביעית דס אין הנזיר מגלה עליו כדחנן נמס' נזיר וכהן מוזהר כו' עכ"ל וכן נחמו נפ"ק דכתובות [ז ולא ידענא מהיכא פסיק להו דכהן מוזהר על רביעית דס דמההיא דפ' בהמה המקשה [ז אינו מוכח אלא דמעמא כמו גולל דופק ודו"ק: תוד"ה ו"אחותו בוי' לאהוי מה ת"ל שאם היה כהן גדול ונזיר בוי' עכ"ל. כל"ל: תוד"ה אמרת לא בוי' וי"א מדיכא פשיטא פ"ה בוי' וא"ת התם דפרין על מנשה דרובף הכהן מנא פ"ה א"ת מורא המיירי כו' וא"ת מנא פ"ה דהאי קרא בעישה בוי' עכ"ל. כל"ל קושיא ראשונה היא לחנא דנרייתא מלחיה סגרה חוקמא קרא דלחמותו צעושה פסק לחוד דלפ"ה אינו מטמא לחמותו אימא דעושה פסק לחוד מטמא אפילו לקרוביו ולא איירי קרא אלא ביש בו ג' הקדושות דלפ"ה לחמותו דוקא אינו מטמא אבל למת מנא מטמא ומילתו דמתך סגרה דלא אתא עשה שאין בו כרת כו' חוקמא לקרא אפילו צעושה פסק גרילה ושז הקשו דעל כרחק הך סגרה אינה מוכרחת דהא מצונו [מת מנא] עשה שאין בו כרת הוא ודוחה עשה שיש בו כרת כגון פסק ו"א"כ מנליה לתלמודא למימר דהאי חנא איירי צעושה פסק גרילה דלפ"ה אינו מטמא לחמותו ומילתו דהכי משמע לתלמודא מדברי התנא דאיירי צעושה פסק גרילה מלל לילי כו' ושז הקשו דלנבי התנא דהיאך מוקמא ליה צעושה פסק כלל כיון דקרא גרילה נזיר ומילתו דצמא אינו ענין לנזיר מוקמת ליה מנא ענין לעושה פסק גרילה מהך סגרה דכתבו (הר"א"ש) [נכס רש"י] לעיל ודו"ק:

דף כ ע"א בא"ד יש לנו צומר כשיש לו שתי קדושות בוי' על ב"ה ישראל נזיר ואח"כ נזיר וכהן הדיוט ואח"כ נזיר וכו' ואם כן בוי'. כל"ל: פירש"י בד"ה שב בוי' אב"א מעקר בוי' היינו טעמא ד"א גמרינן כו'. כל"ל: תוס' בד"ה וקטנים פטורים כו' והייבין בתפלה היה ר"י ר"י בוי' ו"א נהירא דא"ב לא ה"ל קטנים דומיא כו' עכ"ל. דמיון דמין פטורין דרישא ויין חייבין דסיפא איירי בקטנים א"כ פטורין דרישא בקטנים לא הוה דומיא כו' וכן יש להקשות נחייבין דסיפא דלא הוה קטנים דומיא דנשים ועבדים דחייבין כול ענין וקטנים אינן חייבין אלא בהגיעו לחינוך אבל לפירוש התוס' דמתני' לא איירי בקטנים אלא בלא הגיעו לחינוך ונחייבין דסיפא לא קאי אלא אנשים ועבדים הוה שפיר קטנים דומיא דנשים ועבדים כול ענין דמיירי ביה

ש"ס	הגהות	ש"ס	הגהות
דף יט ע"ב תוס' בד"ה ולאחותו כו' שאם היה כהן גדול ונזיר כו'. כל"ל וי"ז מ"ל:	הגהות	דף ב ע"א גמרא ואנן קא מתנינן שיתא כו' כי הוה שליף חד מסאניה בוי' דועא דשפירי כוותי כו'. כל"ל: רש"י בד"ה שב ואל תעשה כו' נתנו לדחות על כרחק היינו דחייבין אינה כו'. כל"ל: בד"ה האשה וכו' עוקצין. הס"ד: בד"ה בתליסר כו' והכי אמרינן כו'. כל"ל: בד"ה מתוך לשון מאתן. הס"ד: תוס' בד"ה אמרת לא כו' מנא ליה דהכא מיירי בעושה כו' כבר דמעלה דנזיר כו' יש לנו לומר כי יש כו'. כל"ל:	הגהות
דף כא ע"א תוס' בד"ה ורבי יוחנן כו' הלכה כר"י. י"ז ונראה צעניי דלף ר"י לאו מוצא ממש קאמר אלא ולואי כלומר מנא איכא וכן משמע נמס' דמקום שנהגו [פסקמים] דף י"ד ג"ד והאמר רבי יוחנן כו':	הגהות	דף ב ע"ב דף יב ע"ב. [ז תהלים קכה, ה. ג] פ"ה מ"ו. [ז דף יט ע"א. ה] ב"מ דף נט ע"ב. [ז דף יט ע"ב. ז] שבת דף קנב ע"ב ד"ה עד שיחסם. [ה] לעני"ד לקי"מ דלהכי אסקו התוס' ומקיפין לה מעל כל נפשות מת לא יבא דקרא זה גבי כהן כתיב בפי' אמרו ומדגמרינן משם רביעית דם ש"מ דקרא זה ברביעית דם מיירי וע"כ כהן מוזהר עליו ולכן הביא התוס' מהך דפרק בהמה המקשה אע"ג דכמה משניות וש"ס מלא דרביעית דם מטמא בעולם גם שם בפרק בהמה המקשה לעיל מזה מנין לרביעית דם שמטמא שנאמר הנוגע במת בנפש אדם אלא דהי' אפשר לומר דאפי"ן אין כהן מוזהר עליו וכקושיית מהרש"א אבל מהך דף בהמה המקשה מיימי שפיר מדי"גין מקרא דעל כל נפשות מת דמיירי ככהן ודו"ק [גנוז יוסף]. רברי מהרש"א תמוהין כיון דנפקא לן רביעית דם מעל כל	הגהות

תלמוד בבלי [עוז והדר](#) - א ברכות / תלמוד בבלי {עמוד 350} (726077)

קט. בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא¹²⁵

היינו דוקא כשהחכם הורה בהלכה, אבל היכי דחזינן דאיכא איסורא דרבנן, מותבינן ברישא והדר עבדינן עובדא. בנימין זאב סי' ע"א¹²⁶, והביאו הכנסת הגדולה או"ח סי' ק"ס, עיין שם¹²⁷.

קי. בשני דרבי יהודה כולהו תנויי בנייקין הוה*¹²⁸

זה לי ימים ושנים שנכספה גם כלתה נפשי לדעת טעם נכון למה זה בימי דרבי יהודה כל עיקר לימודם היה בענין דנזיקין*¹²⁹, עד שמצאתי את שאהבה נפשי, ה"ה הר"ב בעל באר שבע שכתב בדף ע"ג ג' (סנהדרין קו, ב) שני טעמים. חדא, משום דתנן בסוף בתרא (קעה, ב)

דהרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין הנובע. ועוד, דמצינו לרבי יהודה דסבירא ליה בפרק המניח (ב"ק ל, א) האי מאן דבעי למהוי חסידא, ליקיים מילי דנזיקין, ורבא אמר מילי דאבות, ואבות מנזיקין הוא, והלימוד מביא לידי מעשה, הלכך לא הוה עיקר כל הלימוד שלהם אלא בסדר נזיקין, ע"כ¹³⁰.

קיא. בשלמא לרב פפא, או הניחא לרב פפא

כל מקום דקאמר תלמודא הכי, דרך המעיינים לבקש איזה דוחק לאותו אמורא דאיתמר עליה הניחא או בשלמא*. שמות בארץ בתוס' יום הכפורים דף א' סוף ע"ג (יומא עג, ב)¹³¹.

•• מתנת ידו ••

משה (ירושלמיסקי) ח"א או"ח סי' טו קונטרס רבי יוסף מסעראצ'ק, ושם גם ציין לדברי רבינו לפנינו. גם שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' נו כתב לישב עפ"ד הרדב"ז, דעת הסוברים דאין לעשות ספיקא דרבנן לכתחילה, אף דבדרבנן קיי"ל דעבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא. 125. ראה לעיל הערה ריש כלל קת. 126. ע"ש דהיכא דחזינן דאיכא איסור ודאי א"צ לשחוק, ואפילו בפני החכם שפיר דמי למחות, וליכא משום להורות שלא בפני רבו, דבמקום דאיכא חילול השם אין חולקין כבוד לרב. 127. הגהב"י. וכ"כ הארעא דרבנן שם בשמו. 128. ברכות כ, א. 129. לשון רש"י שם: לא היו גדולים בכל גמרא של ארבעה סדרים אלא בתלתא בבי שלנו. וכ"כ בתענית כד, ב. ובסנהדרין ו, ב ביאר: כל הגמרא שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין, שלא היו מרבין כ"כ לדרוש. 130. כ"כ המהרש"א ברכות שם. וע"ע ערוך ערך זה פירש: באותן הדורות לא היו יגיעים אלא בדברים הקשים, אבל השאר פשוטים הוי להם, ולא היו לטרוח בהם. ולשון הרמ"ה באיגרותיו סי' נד: כלומר שכל התלמוד שלהם לא היה בו אלא כנגד סדר נזיקין שלנו. ובחידושו סנהדרין שם כתב: בשני רבי יהודה וכו' לא היו מרבין להעמיק ולדרוש ולהקשות אלא בסדר נזיקין בלבד, מפני מעשים הבאים לפניהם בכל יום, אבל בשאר סדרים לא היה איכפת לן להעמיק אלא ליישב את המשנה ולסדר שמועות שנאמרו מפי האמוראים בלבד וכו', ואנו מרבים לדרוש ולהעמיק בכל ששה סדרים. והפנ"י בהקדמתו כתב: ותחילת תנויי בנייקין הוה לפי סדר הבבות, כי להם משפט הבחירה וכו', והרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות. וע"ע מש"כ לבאר בזה הבני יששכר בספר מגיד תעלומה ברכות שם בשם רבותיו. 131. וכ"כ החיד"א בס' עין זוכר מערכת הב' אות ה בשמו ובשם רבינו. ושם כתב בשם הבידך יצחק שדרך הש"ס לומר בשלמא אף שיש עליה קושיא, לפי שרוצה להקשות קושיא אחרת דעדיפא מינה. וקרוב הוא לדברי הכפ"ת אך בסגנון אחר. ובשם הבכור שור כתב שצריך לדקדק בחיבת בשלמא שבזה יהיה חזק לקושיא שמקשה, ולכן קאמר

קמו פרק יח - בבאור מדת החסידות

ההכנה גורם לסכלות הטבעי הפא מצד החמר שלא יגרש מתוכו, והרי הוא מבאיש את העבודה בסרחונו. ונבאר עתה מדת החסידות.

פרק יח

בבאור מדת החסידות

מדת החסידות צריכה היא באמת לבאור גדול, פי מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות ואינם אלא גלמי חסידות בלי תאר ובלי צורה ובלי תקון. ונמשך זה מחסרון העיון וההשפלה האמתית אשר לבעלי המדות ההם, כי לא טרחו ולא נתיגעו לדעת את דרך ה' בידיעה ברורה וישרה, אלא התחסדו והלכו במה שנודמן להם לפי הסברא הראשונה ולא העמיקו בדברים ולא שקלו אותם במאזני החכמה. והנה אלה הבאישו את ריח החסידות בעיני המון האנשים ומן המשפילים עמם, באשר כבר יחשבו שהחסידות תלוי בדברי הכל או דברים נגד השכל והדעה הנכונה, ויאמינו

ביאורים ישרים

להתפלל, ודוחים מעליהם המחשבות הזרות, ומתמלאים ביראה ואהבה הצריכה לתפילה. ועל זה איוב אומר: "אם אתה הבינות לבך ופרשת אליו כפך".

פרק יח בבאור מדת החסידות

החסיד מתנהג כאוהב. בזה מתמצית כל המידה הזו. אין מדובר על עבודת המידות, אין מדובר על דקדוק במצוות

מסלת ישרים

קמו

היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות וודויים גדולים ובככיות והשתחויות גדולות ובסגופים הזרים שימית בהם האדם את עצמו, כטבילת הקרח והשלג וכיוצא בדברים האלה. והנה לא ידעו כי אף על פי שקצת דברים אלה צריכים לבעלי תשובה וקצתם ראויים לפרושים, הנה לא על אלה נוסד החסידות כלל, כי אם הטוב שבמנהגים האלה הוא ראוי להתלוות אל החסידות.

אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק להבינו על נכון, והוא מיסד על יסודות חכמה רבה ותקון המעשה בתכלית אשר ראוי לכל חכם לב לרדוף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת, וכן אמרו זכרונם לברכה (אבות פ"ק ב משנה ה), ולא עם הארץ חסיד. ונבאר עתה ענין זה על הסדר: הנה שרש החסידות הוא מה שאמרו זכרונם לברכה (ברכות יז, א), אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. והענין הוא כי הנה המצות המטלות על כל ישראל כבר ידועות הן וחובתן ידועה עד היכן היא מגעת. אמנם מי שאוהב את הבורא יתברך שמו אהבה אמיתית, לא ישתדל ויכונן לפטור עצמו במה שכבר מפרסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל

ביאורים ישרים

וזהירות מעבירות, ואף לא מחשבות נקיות מפניות. כל אלו מידות שלמדנו וראינו. וכולם אינם אלא ניקוי הדעת והדרכה בקנית מידות נכונות, שליטה על מעשי האדם והצבת עבודת הבורא כמטרה ומניע לכל המעשים. אולם אין מידות אלה חסידות. החסיד הוא האוהב. העושה רצון קונו מאהבה.

קמח פּרָק יח - בְּבֵאוֹר מִדַּת הַחֲסִידוֹת

בֶּן אוֹהֵב אָבִיו, שְׁאֵלוֹ יִגְלֶה אָבִיו אֶת דַּעְתּוֹ גְּלוֹי מַעֲט שֶׁהוּא חֲפִץ בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, כָּבֵר יִרְבֶּה הֵבֵן בְּדָבָר הַהוּא וּבְמַעֲשֵׂה הַהוּא כָּל מָה שְׁיֻכַּל. וְאִף עַל פִּי שְׁלֹא אָמְרוּ אָבִיו אֲלֹא פַעַם אַחַת וּבְחֻצֵי דְבוּר, הִנֵּה דִי לְאוֹתוֹ הֵבֵן לְהֵבֵן הֵיכֵן דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו נוֹטָה לַעֲשׂוֹת לוֹ גַּם אֶת אֲשֶׁר לֹא אָמַר לוֹ בְּפִרוּשׁ, כִּיּוֹן שְׁיֻכַּל לְדוֹן בְּעֲצָמוֹ שְׂיִהְיֶה הַדְּבָר הַהוּא נֶחַת רוּחַ לְפָנָיו וְלֹא יִמְתִּין שְׂיִצְוֶהוּ יוֹתֵר בְּפִרוּשׁ, אוֹ שְׂיֵאמֵר לוֹ פַּעַם אַחֲרָת. וְהִנֵּה דָבָר זֶה אֲנַחְנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ בְּעֵינֵינוּ שְׂיֻלָּד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בֵּין כָּל אוֹהֵב וְרַע, בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָב וּבָנוּ. כָּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר, בֵּין כָּל מִי שֶׁהֶאֱהָבָה בִּינֵיהֶם עֲזָה בְּאֵמֶת, שְׁלֹא יֵאמֵר, לֹא נִצְטַוִּיתִי יוֹתֵר, דִּי לִי בְּמָה שְׂנִצְטַוִּיתִי בְּפִרוּשׁ, אֲלֹא מִמָּה שְׂנִצְטַוִּיהָ יְדוֹן עַל דַּעַת הַמְצוּהָ וְיִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת לוֹ מָה שְׁיֻכַּל לְדוֹן שְׂיִהְיֶה לוֹ לְנַחַת. וְהִנֵּה כַּמְקָרָה הַזֶּה יִקְרָה לְמִי שְׂאוֹהֵב אֶת בּוֹדָאוֹ גַּם כִּן אֶהְבָּה נְאֻמָּנֶת, כִּי גַם הוּא מְסוּג הָאוֹהֲבִים וְתִהְיֶינָה לוֹ הַמְצוֹת אֲשֶׁר צְוּוּיִם גְּלוֹי וּמְפָרְסִם לְגְלוֹי דַּעַת לְבָד, לְדַעַת שְׁאֵל הָעֵנִין הַהוּא נוֹטָה רְצוֹנוֹ וְחֲפָצוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ, וְאִז לֹא יֵאמֵר, דִּי לִי בְּמָה שְׂאֻמֹּר בְּפִרוּשׁ, אוֹ אֶפְטוֹר עֲצָמִי בְּמָה

בִּיאורִים יִשְׂרָאֵלִים

האם תעניות, גלגולי שלג, וידויים וסיגופים, האם אלה גילויי אהבה? האם האהבה מגלה ומראה אהבה בעינינו עצמיים? ודאי שאין אלה קשורים לחסידות. וכל מי שחושב שזוהי חסידות, אינו יודע חסידות מהי. לא תפילות ובקשות, לא טבילות וסיגופים, לא השתטות והבלים, לא זו דרך החסיד. החסיד הוא אוהב ה'. והאוהב עושה מה שהאהוב רוצה. או מה שהוא מבין שהאהוב חפץ. מתוך שמחה מתוך רצון ולב שלם. הוא שמח שהאהוב מרוצה. הוא נהנה לעשות טוב

מסלת ישרים

קמט

שמוטל עלי על כל פנים, אלא אדרבה, יאמר, כיון שכבר מצאתי ראיתי שחפצו יתברך שמו נוטה לזה, יהיה לי לעינים להרבות בזה הענין ולהרחיב אותו בכל הצדדין שאוכל לדון שרצונו יתברך חפץ בו, וזהו הנקרא עושה נחת רוח ליוצרו.

נמצא כלל החסידות, הרחבת קיום כל המצות בכל הצדדים והתנאים שראוי וש אפשר. והנך רואה, שהחסידות ממין הפרישות, אלא שהפרישות בלאוין והחסידות בעשין, ושניהם ענין אחד, שהוא להוסיף על המפורש מה שנוכל לדון לפי המצוה המפורשת שיהיה נחת רוח לפניו יתברך. זהו גדר החסידות האמתית. ועתה נבאר חלקיו הראשיים.

ביאורים ישרים

לאהובו. זוהי הדרך בה החסיד מתייחס למצוות ה'. הוא מתבונן "מה ה' אלוקיך דורש מעמך". מה רצוי לפניו, ועושה מתוך שמחה כל מה שרמוז וכלול במצוותיו. וזה מה שאמרו חכמינו: "אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו". אין הכוונה כמובן, שיוצרו נהנה ממה שהוא עושה. אלא שהוא עושה את המצוות ועמל בתורה בשמחה וברצון כמי שעושה נחת רוח לאהובו.

דתנן בפרק הבית והעליה¹²⁷ המוציא זבלו לרשות הרבים המוציא המזבל מזבל ואמרי' עלה בגמרא לימא מתני' דלא כר' יהודה ואסיקנא התם הכי דמתניתין דלא כר' יהודה, אמאי לא פרקה דמתניתין שלא בשעת הוצאת זבלים היא, כדאמרינן הכא¹²⁸. י"ל דהתם על כרחין בשעת הוצאת זבלים היא, מדקתני המוציא מוציא והמזבל מזבל.

[ל, ב] תנן ההופך את הגלל לרשות הרבים כו'. וקא סלקא דעתיה השתא דרב דאמר קנסו גופן אטו שבחן, ה"ה דקניס גוף שאינו משיבין כגלל אטו גוף המשביח. ופרקה רב נחמן בר יצחק גלל קא רמית. דבר שיש בו שבה קנסו גופן אטו שבחן, אבל גלל דלא משבת כלל לא קנסו בו.

שטר שכתוב בו רבית. פירוש שכתוב בו רבית מפורש מאה במאה ועשרים¹³⁰, קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית. כלומר אפילו את הקרן אינו גובה ממשעבדי¹³¹, וחכמים אומרים גובה את הקרן אפילו ממשעבדי. ובמקומה בפרק איזהו נשך¹³² כתבתיה בארוכה בס"ד. [ונ"ל¹³³ דכל בור שבשמועה זו בור של נזקין הוא ולא בור של מיתה דהא ליכא עשרה, ומינה דאפילו בור תשעה פטור בכלים, ובפרק שור שנגח את הפרה¹³⁴ כתבתיה יותר מזה בס"ד].

[לא, א] גירסת הספרים שלנו כך היא¹³⁵ אמר רבא ראשון חייב בנזקי שני בין בנזקי גופו דראשון¹³⁶ בין בנזקי ממונו דראשון¹³⁶ שני

ובכ"מ כ"פ וכי"ר בדק"ס, ולפנינו: רבא. וכ"ה בכי"ב וכי"י. 123 ע"י בפי' ר"י מלוניל, (הובא בשטמ"ק). 124 פ"ה מ"י. 125 ל, ב. 126 „בר יצחק" ליתא לפנינו. אך כ"ה בכל הכת"י בדק"ס וברא"ש. 127 בבא מציעא קיח, ב. 128 כה"ק ותירצו (כתירוץ השני) תוס' ד"ה מתני' עיי"ש. 130 כ"כ תוס' ד"ה וחכמים. 131 דעת תוס' ד"ה שטר דאינו גובה כלל אפי' מבני חרי. 132 בבא מציעא עב, ב. עיי"ש שהביא רבנו את השיטות החלוקות בזה. ועי' מש"כ רבנו בחשובותיו ח"ג ס"ח. 133 המוסגר ליחא בכי"ב ובכ"י, ואיתא בנדפס ובכ"י א. 134 לקמן גג, ב ד"ה מתניתין. 135 כ"ה לפנינו. 136 תיבת

ליה כמפקיר נזקיו¹¹⁷. לא היא, דמפריח לאו מפקיר נזקיו הוא, אלא כשורו שיצא לחוץ ולא טפח ליה באפיה. וא"ת¹¹⁸ אמאי לא אקשי ליה מההיא דא"ר יוחנן לעיל מחלוקת לאחר נפילה, דאמרינן לעיל דעל כרחין בלאחר נפילה דהכא דבאונס הוא אליבא דרבנן, הוא דפליגי¹¹⁹. יש לומר דהא עדיפא ליה דמפרשא ליה, אבל אידך דלעיל לאו בפי' אמרה ר' יוחנן, דאנן הוא דאמרינן הכי מתוך שהקשינו מדבריו לדבריו.

[ל, א] לא יהא אלא כרפשו. וא"ת אמאי לא אקשי ליה הכי לעיל^{119*} גבי נשברה כדו דאמר רב לא שנו אלא שנטפנו כליו במים¹²⁰. י"ל דהתם היינו משום דקתני והוחלק אחד, דמשמע שלא הוזק בהן אלא שהוחלק בהן, והכא תנן והוזק בהם. ועוד דהכא תנן השופך דמשמע ששפכן לדעת לגבל בהן את הטיט.

גירסא דייקא¹²¹ מי סברת דתמו מוא לא דלא תמו מוא. וה"ק מי סברת דתמו מוא ונעשו רפש וטיט, לא דלא תמו מוא דעדיין צלולין הן ואין כאן רפשו אלא מימיו.

ליקיים מילי דנזיקין רבינא¹²² אמר מילי דאבות ואיכא דאמרי מילי דברכות. יש מפרשים¹²³ דבכל חדא מהני אמרינן מילי דחסידותא, בניזקין הא דחסידים הראשונים מצניעין, ובאבות¹²⁴ האומר שלי שלך ושליך שלך חסיד, ובברכות¹²⁵ חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין.

לימא מתניתין דלא כר' יהודה וכו'. ואסקה רב נחמן בר יצחק¹²⁶ מתניתין אפילו ר' יהודה ומתניתין שלא בשעת הוצאת זבלים. וא"ת הא

ותירצו הראב"ד ותוס' ר"פ. 117 וז"ל ר"ה ודייקין מינה מצמצם אמאי פטור דהוה ליה כי בור ברשותו מכלל שהמפריח מפני שעשה בור ברה"ר חייב ש"מ מפקיר נזקיו חייב. ומבואר דקושיית הגמ' היא ממפריח אלא דמצמצם דייקין דמפריח היינו שעשאו ברה"ר. ומבואר דס"ל דמפריח מפקיר נזקיו הוא, ודלא כמש"כ רבנו בתירוץ. 118 וכה"ק ותירצו תוס' ד"ה תסתיים. 119 אבל לאחר נפילה שאינה באונס (כגון שהשליכו מדעת) מודו רבנן דחייב. (ולר"מ בלאחר נפילה דהכא נמי חייב דס"ל לר"מ דנתקל פושע הוא). 119* כח, א. 120 כה"ק ותירצו תוס' ד"ה לא. ועי' תי' הראב"ד. 121 כן גי' הראב"ד. 122 כ"ה בנדפס ובכ"י א, והוא כגירסת בה"ג ר"ה והרי"ף וס"א במסורת הש"ס חידושי הרשב"א <מוה"ק -> בבא קמא / בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) {עמוד 101} (726077)

בבא קמא דף ל

כב חידושי הלכות המניח פרק שלישי נבא קמא ואגדות מהרש"א

[דף ל ע"א - דף ל ע"ב]

דשני דהיינו לשיטת ר"ח דקאי אנוקין דבין אגוף שני וצין אגוף שלישי אינן חייבין אלא מגוף המזיק ולשיטת המורה נמי דקאי אנוקין דבין מגוף ראשון וצין מגוף שני חייבין על הכל אגוף ואמנון של ניוק דהכא נמי הוה משמע ליה לנמקשה ופטורין על ניוק ממנון בכל גוויי ראשון דומיא דשני והממרחך לא חש וקאמר דלא הוה דומיא לפטור דראשון בכל גוויי אלא כלים צכלים ודו"ק:

דף ל"ב ע"א בד"ה ואם עמוד בע"א קורה כו' ובין סיפא שהקורה כשלדא עכ"ל. ק"ק כיון דכסיפא נמי איירי כשלדא מאי קאמר אלא סיפא דמתנימין מסייע ליה לר"ל כו' הא איכא לפלוגי דצהך סיפא כיון דהקורה כשלדא אין לו להסתלק צאיך גיסא משא"כ צמהלכת דרצוה דה"ל לסגויי צאיך גיסא ודו"ק (נ):

בד"ה דרמיא בש"דא וא"ת כו' וי"ל כשנפל אין רואהו ולא כו' עכ"ל. יש לדקדק לפר"י דלעיל (ב) מ"מ צחלמת הלוכו ה"ל ללכת צאיך גיסא ופאשר לומר דודאי לעיל צחצית לגבי קורה הוה קרוב לודאי לישבר ע"י עמידת הראשון ופאשע השני צחלמת הלוכו דה"ל למיול צאיך גיסא אצל צקדיין שהולכין זה אחר זה אין השני משבר קדומיו צעמידת הראשון אלא ע"י נפילת הראשון ומש"ה לא צעי למיול צאיך גיסא צחלמת הלוכו דלא ה"ל לאסוקי דעמיה אנפילה וכשנפל נמי לא ה"ל למיול צאיך גיסא דלא אין רואהו ודו"ק:

ע"ב בד"ה ד"א סגי ליה בג"ת כו' ואמאי גולה כשנכנס ברושת וי"ל כו' עכ"ל. ולמאי דצעי למימר נמי טעמא לפי שאינו דומה ליער יש לפלוגי צהכי דהתם כיון דיש לניוק דרך צחוכו הוה דומה ליער דזה לרשותו נכנס וזה לרשותו נכנס משא"כ הכא דלרשות צחצרו נכנס וק"ל:

בד"ה חייב בדי' הבריים פירוש כו' ומק"י דר' יוסי בר חנינא כשאומר לו הכנס ודאי צריך כו' עכ"ל. לא ידענא מי הכריח אותם לזה דהא למאי דמוקי התם דריצ"ח כשאמר לו הכנס היינו כלישנא קמא דמתני לה דכסיפא ואפי' צרשות פטור ולהוהא לישנא קושטא הוה צנפח צאחר נמי דמקרה צ ללכת דפטור דלא מוקמינן הוה צנפח צשוליא דנפח אלא להוה לישנא דמתני לה לא כסיפא אצל ארישא (נ) כיון דצרשות חייב ודו"ק (ט):

דף ל"ב ע"ב בואר ונצא לקראת כלה כו'. קרא השצט כלה ע"פ מ"ש (ס) לכל ין צן זוג ולי לא נחמ צן זוג א"ל נכנס ישראל יהיה צן זוג כו' וצצבת (סא) גופיה היא כנשואה לישראל אצל צפניא דמעלי צצחא היא כהנכנסת כלה לחופה וכמו שע"י הקדושין כהנכנסת לחופה נעשית הכלה נשואה צן השצת כהנכנסת צקידוש היום נעשית כנשואה לישראל וקראת מלכתא שהיא כלה המלך דכל ישראל צני מלכיה סב). ולהוה אמר ר"ח צפניא דמעלי צצחא דהיינו צע"ש קידם כניסתה צווא ונאל לקראת כו' דדרך התקן לצאת לקראת הכלה כמ"ש (ס) ה' מסיני צא יאל לקראתם כו' כחפן היולא להקציל פני הכלה כו' כפרש"י פרשת וואת הנכנסה. ואמר דרבי יצאי מדה אחרת היחה לו שלא אמר נאל לקראתה ואדריעה הוה קאי ועומד צמוקו והיינו דצנכניסתה אמר צווי כלה כו' שהכלה צחא אליו (סד) דדרך הכלה אחר כניסתה לחופה צצחא מצית אציה לצית צעלה ולהוה כפל הענין צווי כלה צווי כלה דר"ל צווי כלה לחופה ואח"כ צווי כלה לצית צעלק וק"ל:

דף ל"ג ע"א בד"ה ה"א צער צחודיה כו' מק"י דאדם שאין משלם כופר מה לאדם שמשלם צער כו' עכ"ל. יש לדקדק דצנכניסה דהא

דף ל"ג ע"א מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנוקין כו'. יראה כי חסיד נאמר על מי שעושה מעשיו על כל היותו טוב כמאמר פ"ק דע"ז מט) צמעלות הטוב עשרה דברים (ג) והיותו מצאה ליה זכיות כו' וחשיב צמעלה עליונה חסידות מצאה ליה רוח הקודש ולפי שיש לאדם צמעשו הטובות ג' חלקים דהיינו טוב לשמים, וטוב לצריות, וטוב לעממ, קאמר רב יהודה מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנוקין דלא יכול לתקן מעשיו שהיה טוב לצריות ורצא קאמר דלקיים מילי דצחצות דלא יתקן מעשיו שהיה טוב לעממו צמדות ואמרי לה דלקיים מילי דצחצות דלא יתקן שהיה טוב לשמים וכל אחד מהני אמוראי נקט כלל (נא) א' מהני ג' מני חלקים צמעשים טובים של אדם וק"ל:

דף ל"א ע"א בד"ה וקתני חייב כו' ואם כן אפילו כשלדא כו' לאסוקי אדעתיה שמה יעמוד כשלדא כו' וי"ל כיון דלפעמים מכתף כו' עכ"ל. לפי מה שפירשו החוספות לקמן (ב) צסס ר"י אין כלן מירוך ואין מקום קושיא דודאי צחלמת הלוכו ידע צעל הצצית דלול צעל הקורה לפניו כשלדא אלא כיון שהוה לא יכול למשפט ממנו ולמיול צאיך גיסא אין לנו לפשוע אותו רק את צעל הקורה דה"ל להזיכרו לרב נחמן ולר"י פשע דלא ה"ל לעמוד לפוש אצל צלל רמי כשלדא יש לנו לפשוע טפי את צעל הצצית דלא ה"ל למיול צחלמת הלוכו אחריו אלא צאיך גיסא ומש"ה אין לנו לפשוע את צעל הקורה כלל צן לר"י שהולך לפוש ואין לרב נחמן שאלה הוהיר דהוה מסיק דעמיה צעל הצצית אינו עומד אחריו אלא צאיך גיסא וק"ל (ג):

בד"ה אמר רבא ראשון חייב כו' ובקונט' פירש דרבא ס"ל דבין לר"מ ובין לרבנן נחקל פושע כו' עכ"ל. ה"מ למדחי פירוש דא"כ אפילו לאחר נפילה פשיעה פוטור ר"י וחקשו לך רישא דקתי מודים חכמים צצצנו כו' דחייב משום דפושע הוה לייכא למימר דחיירי צצעת נפילה דמה לו להזיכר הך מלכתא צצצנו כו' צחק מילתא גופא דנתקל ה"ל לממעין דמורה ר"י דחייב צצעת נפילה כמ"ש כל זה לעיל (נ) דה"ג כחצו החוספות לעיל (נ) צד"ה ור"י אמר לאחר נפילה מחלוקת כו' ודו"ק:

בא"ד והיא גירסת ר"ח כו' מיתבי כולן חייבין כו' וחודר בו רבא מתוך קושיא זו כו' עכ"ל. אפשר להך גירסתא ושיטה ל"ג צצמעחין והא כולם קתי אמר רב אלא כולן חייבין כו' ואי גרסינן ליה יש לפרשו כולן הניוקין דמשני ואלך קריון נוקין לצד מראשון שאינו אלא מיוק וכן נראה לפרש מדברי צעל המאור מיהו לשיטת פ"ה מפי המורה איכא לפרשו גם צע"א ודו"ק:

בא"ד ותימא דלישני דגופו וממונו אמוקין קאי כו' עכ"ל. אע"ג דאי הוה קאי אנוקין הוה שפיר חייבין אנוקין גופו לגבי ראשון דומיא כמו צצני דאינן חייבין אלא אגוף המזיק אצל אי הוה קאי אנוקין לא הוה דומיא דגופו של ראשון חייב אף על ממון שני וגופו של שני אינו חייב אלא על גוף שלישי אין לחוש צוה דהא למאי דמשני נמי לשטמו אלא אמר רצא ראשון חייב כו' וגופו וממונו אנוקין קאי לא הוה דומיא דהא נוקי גופו של שני מראשון חייב אף מממונו של ראשון ונוקי גופו של שלישי חייב מייב אלא מגוף שני וכן צ"ל נמי לשיטת המורה למאי דמשני אלא אמר רצא כו' דלא חש למימר שהיה גופו של מיוק ראשון דחייב גם על ממון שני דומה לגופו של מיוק שני דאינו חייב אלא על גוף שלישי מיהו המקשה צין לשיטת ר"י (נ) וצין לשיטת המורה ודאי משמע ליה דנוקי גופו דראשון דומיא דנוקי גופו

הגהות	חכמת שלמה הש"ס	חידושים
דף ל"א ע"א גמרא בנוקי ממנו (פח) ממה נפשך כו' כל"ל: וכן צרש"י עמוד צ' (ז): רש"י בד"ה כשמעתיך דאמר הלכה (אמרי) ומורין כו' כל"ל: תוס' בד"ה אמר רבא כו' אצא כריתא בא"ד (סח) (א"ל) ובאלא אמר רבא גרסינן כו' כל"ל:		דף ל"א ע"א תוס' בד"ה אמר רבא כו' דק"ל (סח) דברייתא ורבא כו'. צ"ב פ"י דכולן חייבין על נוקי גופן כו': ע"ב תוס' בד"ה אמר רבא כו' וכולן חייבין על נוקי (גופו) גופן כמו כו' כל"ל. ונ"צ פירוש כך הוה צניסת של רצני חנאל:
ע"ב רש"י בד"ה ה"ג כו' הכלים (ע) ושני חייב כו' של שני (ע) אבל לא כו' דה"ל: בד"ה (פח) ממה (ז) נפשך כו' דשני פטור הק"ד: בד"ה שני בנפילתו אנוס הוא (ע) אגופו כו' דה"ל: ד"ה ופאשר ע"כ כו' צ"ל ופטורין על כו': ד"ה כשד"א צ"ל כשלדא: תוס' בד"ה אמר רבא כו' ממנון (צ"ב) בעל כרחו לאו על כו' כל"ל (ט):		דף ל"ב ע"א תוס' בד"ה ואם עמוד כו' כדפי' גבי כלב כו'. צ"צ דיומר יש לו לאדם להזהר שלא יזיק אחרים ממה שלא יזיק מאחרים ע"ש:
דף ל"ב ע"א גמ' וזה כפשתנו נרשס שס גמרא: רש"י בד"ה תריויהו כו' (מחלכת) למהלכת שחבעוט כו' פרתו "כרתי" להעמידו (עא) כו' כל"ל: ד"ה ונתתה נ"צ זה הדבור שייך לעמוד השני:		דף ל"ג ע"א תוס' בד"ה שני שזורים כו' ואם הקדישו כו'. צ"צ ואם הקדישו כל אחד שזכו של צחצרו כנגד כל חצי נוקי קדוש קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא כנגד חצי המותר. עד כלן לשון חוספות שני"ך (ס):
ע"ב גמ' המבקע ברושת (הרבים) והחיד והיוק (בה"ה) ברושת הרבים ברושת (הרבים) דהחיד (עב) בה"ה והיוק בה"ה אחר כו' אלא אמר (כח) רבא (עג) מאי פטור כו' כל"ל: תוס' בד"ה חייב כו' גלות (חא) אאחר דלא הוה כו' כל"ל:		דף ל"ג ע"א גמ' בעל הבית (בשכ) ונשכך כלבו כו' אחרים אחרים (שאן) רשאין פועלין כו' כל"ל: רש"י בד"ה במתא (עד) נמקם צחמא וצ"ל בביתו: בד"ה פופורו כו' שלם נוק (שיל) ולא כו' כל"ל (ע):

הגהות והערות

תוקן בתוס' שלפנינו: (ע) צ"ל "גרמה": (עא) בתוס' שהגיה רבינו היה כתוב "פרתו להעמיד" ומשני"י ולפנינו "פרתו ומשני": (עב) וכה"כ בכל הכ"י ובמשניות ובירושלמי ובבב"א ובר"ף (דק"ס), במשנה שבגמ' לפנינו לא תוקן והגיהו הב"ה ור' ישעיה פיק בגליון הגמ' והמשניות. ועי' בנחלת ישראל דאפשר דלנוק"י לתלמודא היה כאן שתי הנוסחאות: (עג) הב"ה הגיה גם בפעם הראשון רבה, וכרבינו מסתבר דומיא דלעיל ע"א (דק"ס): (עד) בש"ס שהגיה רבינו, רש"י ד"ה "בביתו" התחיל "במתא". ולדק"ס נראה להגיה ברש"י "דלא שכח" במתא: (עה) לא נמחק ברש"י לפנינו. ועיין מנורת זהב:

פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת בבא קמא

ב

שני דינרין ר"י אומר וגם את המט יתרון יתשכ לו דינרין וחתי וישלם לו תשלום חצי נוק כי דינרין שהותר מולקין אותו ור"מ אומר לא יתשכ לו אלא דינרין שהוא היה שיהיה בעת מיתה כמו שנאמר והמת יהיה לו כלומר כל מה שהותר כלום בשום פנים בשעת מיתה ואח"כ היא שיהיה כסף ר"מ אומר לא יתשכ באותן הדמים אלא יתן לו חצי נוק וזהו שאמר על זה נאמר ומכרו את השור החי ואתו את כספו ור"י יהודה אומר יתשכ לו חצי מה שיהיה בעת מיתה כפי שיהיה בזה הארץ כי לא יתהיה שיהיה שם דבר בשעת מיתה והוא מה שאמר ר"י לתקן עליו קיימת ומכרו את השור החי ולא קיימת וגם את המט יתרון. והלכה כר"מ:

יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה וכו' : (דף לז ע"ג) עוד יתבאר לך כי המבייש ואפי' הוא אדם לא יחייב דין הכנסה עד שיהיה מתכוין כ"ש כשביישו שורו שהוא פטור. וכבר ידעת כי מן העקרים שלטו אין אדם מן ומשלא ובלתי זה בשלישי ומסכת גומות. ומה שאמר הוא שמיא את שם עבדו והפיל את שמו חייב ר"ל שלא העבד בן חורין כמו שפי' הכתוב וזו היא הדינה שנתחייב בה:

שור שהיה רודף אחר שור אחר והרוק כו' : (דף לה ע"א) כל זה מנוסח וכו'. ומה שאמר המולאי מתכירו עליו הראיה אם לא יבא ראיה אין לו כלום. ואפילו הדבר שהיה בו המזיק אין לו באחרים חס הדין כי שיעקב הוא בדיני דמיס טענו תמיס והודה לו בשעורים פטור חף מדמי שעורים אלא אם הפס הניק שיעור מה שהודה לו המזיק וזהו זה ואין מולאים שיעור מידו. וכמו כן אם בא ברשות העובד שיעור מה שהודה לו מן השעורים אין מולאין מידו:

פרק רביעי

שור שנגח ד' וה' שורוים זה אחר כו' : (דף לו ע"א) כבר פירשנו בנמוסות שדינר זהו הוא המטע ועשרים דינרין כסף וכשהפס הניק השור לגבות ממנו ולא מתחת ידו והיך לאחר האחרון גובה חצי נוק ואם יש בו מותר יחזור לשלפניו ור"מ אין חולק בזה לפי שדין שחשש נעשה עליו שומר שכן וחיוב גזוקין. וכל הדינים האלו הם בשור חס שיעקב הוא בדיני משלם מגופו כמו שנאמר אלא כשהוא מועד אינו ריבך לשום דבר מזה לפי שהוא משלם על שלם מן העלייה. והלכה כר"מ:

שור שהוא מועד למיננו ואינו מועד כו' : (דף לו ע"א) אמנם מה שהיה מועד למין או אינו מועד לשאר המינים אלא הרי הוא בחזקת חס עד שיעוד וכאלו אמר שור שהוא מועד למינו אינו מועד לשאינו מינו וכן ענין שאר ההלכה על הטעם הזה. ודברי ר"י נכונים:

שור של ישראל שנגח שור של חקדוש כו' : (דף לו ע"ב) כשארבע דין ישראל על כנעני ענין הדין ביניהם כך היה אם היה לנו בדיניהם זכות גדול להם בדיניהם ואנחנו להם כך דיננים ואם היה טוב לנו דיננו גדול להם כפי דיננו ונאמר לו כך דיננו ואל תחמה על דבר זה ואל יקשה בעיניך לפי מה שאין בו שלמות המדות האלוניות (ר"ל מדות המשפיעים בין אדם לבניו המקיימים את המצוות האלוניות) אינו בכלל האדם על האמת והאמתה שיהיה הענין היה לר"י דבור בפני עמו:

שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה כו' : (דף לט ע"ב) כשירגיל בנגימות שור חרש שוטה וקטן להיזק לגבי אדם באומה שנה מעמידין להם אפוטרוסקין. ואזכירין שור שני אדם מרגילין אותו והוא שיהיה זה שורו וזה שורו וימות עליו בקול שכבר הרגילו בך כדי שיגבר על השור האחר לראות איזה מהם ינלם לתצרו וזה אינו

מועבד השור אלא בראון צעליה ודיס מאוילי עס יעשו זה במינים הרבה מן הבהמות והעופות:

שור שנגח את האדם ומת מועד משלם כו' : (דף מו ע"א) השור יהיה מועד לאדם בפנים רבים מכללם שיהיה שלשה כנענים קודם שיהיה נפש מישראל:

שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם כו' : (דף מד ע"א) ענין אמרו פטור. פטור מן המיתה לפי שהוא חייב בנפשו אם היה מועד לזה המעשה כלומר שהיה מועד להתחכך בכותלים כדי להפילן על בני אדם וכמו כן כל כיוצא בזה:

שור האשה שור היתומים כו' : (דף מד ע"ב) חזר בתורה מלת שור בדיני נזקי שור שבע פעמים חד לגופיה והפס לבנות אלה המנויין בלן והם שור האשה ושור האפוטרוסקין [כו']. ואין הלכה כר"מ:

שור שהוא יוצא להסקל והקדישו בעליו כו' : (דף סג ע"א) אמרה תורה שקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו (א) וכיון שגזרו עליו קוללה היאך יתכן לאכלו אלא הולך לא יאכל לאסרו בהנאה:

קשרו בעליו במוסרה ונעל בפניו כראוי כו' : (דף מה ע"ב) מוסרה הוא הסגל או כיוצא בו שקשרין אותו זו והלכה כר"מ. אלא חייב לשחטו כדי להסיר היזק:

פרק חמישי

שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה כו' : (דף ע"א ע"ב) והמטענה היא על דעת קומיסו שאמר ממון המוטל בספק מולקין ואילו נתברר לנו כי אחר שהפילה זה העובר נגחה לא נתחייב על העובר שום דבר וכן אם נתברר לנו שנגחה והיא מועבדת והפילה יהיה חייב חצי נוק חף מן העובר ולפי שהוא ספק יבאש רביע דמי העובר שהוא חצי הנזק וזה כשהוא חס. ואם היה מועד משלם נוק שלם לפרה ותי' נוק לגבור וכן כשנגחה פרה את השור ונמצא ולזה נצדק אם נמצאת הפרה יקח חצי נוק מגופה כמו שקדם ואם אבדה הפרה ולא נמצאת ונמצא הולד משלם ממנו רביע נוק לפי שאינו נתברר לנו כי צעודו בצנטה נגחה שהיה הדין שישלם חצי נוק מן הולד כפי היקור שצטרפו מעובדת היא ועוברת נגחו ולפי שהוא ספק משלם רביע כמו שצארנו. ואין הלכה כקומיסו בכל זה והוא שאמר אלא כשהמים שאומרים המולאי מתכירו עליו הראיה ואפילו אם אמר הניקו ברי והמזיק אמר אינו יודע לא נולא ממנו שום דבר אלא בראיה:

הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית כו' : (דף מו ע"א) מה שאמר בפירות ואם חוקקה בהם ר"ל אם שכלה בהן אלא אם אירע להם נזק מאכילתן אינו חייב כלום בשום ענין שבעל הפרה לא קבל עליו שמירת בהמה של בעל הבית והיה על שלם האכל: **הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות כו' :** (דף סג ע"א) זהו כשהיה אותו השור מועד ליפול על בני אדם בצרות ולפיכך יתחייב כופר ונבלה כשיפול עמו לשם כשזיל מאכל שראה צבור ולכן לא יתחייב מיתה. והלכה כרבי שאמר שלא יתחייב בעל הבית שום דבר אם לא קבל עליו לשמור וכמו כן בעל השור לא יתחייב שום דבר לפי שצרות הדינים:

שור שהיה מתכוין לחבירו והכה את כו' : (דף מו ע"ב) לפי שר"ל אדם שמתכוין לחבירו אמר שור שהיה מתכוין לחבירו ואין הכסף בין השניים עמו לשור ונגח אשה או נתכוין לאשה עמה לא יתחייב דמי ולדיה כי לא חייבה תורה בזה אלא האדם נצדק. ומה שאמר בגיורת שהוא פטור על ולדיה אין לראונו לומר כשנתגירה היא מעובדת כי זה מוצא הוא אלא ר"ל כשנתגברה בחיי הגר ומה הגר או כשהפילה את אחר מיתת הגר לפי שיעקב

הוא בדיני כי אחיה לבעל זכי ליה רחמנא לימיה לא זכי ליה ולפיכך אינו חייב דמי ולדות כשלא יהיה לזה הגר יורשים לרובי לומר גנים שגולדו דמי ישראל והורמן יהיה כשהוא ישראל וכבר ידענו דברי רשב"א ד' ובי אשה למי שולדת משבת ואין לעמדה בשבת כלום וזה כי רשב"א אומר אין דמי ולדות לבעל ושבת ולדות מולקין והכמים אומרים שבת הריון לבעל ולפיכך משער מנא קמא השבת והדמים ויתון הכל לבעל וזהו צדקה הגמ' דברי תנא קמא ואומר כילד שמין דמי ולדות שמין את האשה כמה היחה יפה. ואין הלכה כרשב"א:

החופר בור ברשות החייד ופתחו לרה"ר כו' : (דף מט ע"ב) **החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור כו' :** (דף נ ע"ב) כל זה מנוסח אין לר"י פירוש:

בור של שני שותפין עבר עליו הראשון כו' : (דף נא ע"א) כסחו הראשון ובה השני ומצאו מגולה כו' : (דף נב ע"א) לפיו מקול הכריה הוא שיכשל בשפת הבור מקול החפירה שחפור החופר בקרקע הבור ויפול בתוך הבור וזהו יהיה בעל הבור חייב. אלא כשיפול לאחוריו והוא שכבר עבר מן הבור וכשל וחזר לאחוריו ונפל לאחור הבור הוא פטור אלא"כ נפל לגור וזהו הוא חייב על איזה בשני הפנים שהיחה ורפתחה אמר ונפל שמה שור או חמור וקבלו בפירות זה הפסוק שור ולא אדם חמור ולא כלים. ולא יהיה ג"כ חייב על ההנאה אלא כשהיחה מרשע או שוטה או קטן אלא שור שהוא גדול ופקח אינו חייב עליו כלום לפי שיכול לומר לו אינני ליה לעיני ומיאל:

אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור כו' : (דף נד ע"ב) כל זה מנוסח אינו ריבך פירוש אלא מאמרו ובנאמרו שהוא רומן למה שאמר לא תמרוס בשור ובחמור יתדיו. ואמר כי כל שני מיני בהמות זה לא יוכל לתרוס בהן ולא למשך אותן ביחד וזה מדרבנן אלא מן התורה אינו אסור לתרוס ולמשך ולהביא אלא בהמה טהורה ועמאה צלד דומיא דשור וחמור. וכבר פירשנו זה בפרק שמני ממסכת כלאים:

פרק ששי

הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי כו' : (דף נה ע"ב) כראוי הוא שישים בצאמו מקום שנגסה שם דלת שלא תפילה הרוח המזייה. ומה שאמר הוציאה נדיים אינו רואה לומר כשהוא יוצא הבהמות בפניהם כי זה מנוסח אלא ר"ל כשהוא פנה לציאמן כגון שיעמדו בפניהם עד שיצטו מלפניהם לרד אחר ויאצדו אותם והוא כאלו הוציאו אותם בפניהם:

הניחה בהמה או שמשרה לחרש שוטה וקטן כו' : (דף ס ע"א) דרך הרועים שיש להם משמשים תחת ידם ינסרו להם עבדי האלן לשמורם. ואמר ג"כ כי הרועה הגדול כלשר משר לרועים האחרים אשר תחת ידו הוא יוכל מתחיו ושהיחה יתחייב צנוקה הרועה השני אשר תחת הרועה הגדול ולא רועה הראשון שהוא רועה הגדול ולא נאמר בנגון זה שומר משמר לשומר חייב לפי שמהגה הרועים כך. וענין הנפילה היא כגון כשכלה בצאן או עץ ונפלה אלא שדחה קצת האלן לקצתה ונפלה והיחה משלם מה שהיחה ששאר היה א' צנע ההיך כשעברם כולם בשעה אחרת והנהגה לדמות קצתם לקצתם והיה ראוי לו להעבירם אחרת.

כבר פירשנו בפרק ד' היך הוא הדין במה שאמר משלם מה שנהנית וענין השומא במה שהיחה על זה הדרך והוא שבעד השיעור מן השדה נאמר כמה שיה ורע ששים אמה מזה השדה מאותן ירקות או מאותן פירות וכשבעד הדמים הסם אחר כן נאמר כמה שיה ורע ששים אמה מזה השדה ממין הירע היה ורע אותן דמים. אחר כן נאמר כמה שיה זה החלק מן השדה שיש בו א' אמה מן הירע וחת האמה שאכלה למיחס מכלל

השמים אמה וידענו מה שצין השמי שזומת וישלם המזיק. וכמו כן איזה שיעור שחשכל יוסם בששים כמורה וזהו ענין מה שאמר צלמה שדה כלומר אם אכלה קאה יוסם בששים קאין מאומה השדה ורמו על זה מה שאמר הש"י ובער בשדה אחר ולמדנו על פי הקבלה מלמד שמעין ע"ג שדה אחר וזה הדין הוא כדי להמליע בין הניקין והמזיק כי אילו היינו אומרים כמה שיה זה האמה שאכלה למיחס היה מחייב דמים הרבה ואילו אמרנו ג"כ כמה שיה זה השדה והוא רך וכן קאה ונאמר אחר כן כמה ישוה כשנאכל ממנו אמה אמה נמצא שיהיה בין שתי השומות דבר מועט מאלד לפי שאין שיעור אלא הניקין לאמה אמת באלף כשעברה בששים שיעור זה בששים כמו שרבי השעורים אכלנו בששים כמו שנבאר במס' מולין. ור"ש אומר כי דין הוא זה (לפי) [לפירן] שצריך אל השדה גמר בשולו וזהו שמעין על גב השדה כמו שצארנו אלא פירות גמורים דינם כאלו הם תלושים ולא ישומו אותם אלא שיעור מה שאכלה צלד. והלכה כרבי שמעין:

המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות כו' : (דף נז ע"ב) כיון שיאמר שומר השדות צנקה לשום אדם שגידש בתוך השדה וימן לו שות הרי הוא כאלו קבל עליו לשומרו ולפיכך יהיה השומר חייב ור"ש אלא אחר לו אינו אשומר אלא בעל השדה כבר פירשנו כי הוא אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור:

השולח את הבערה ביד הירש שוטה וקטן כו' : (דף ס ע"א) **השולח את הבערה ואכלה עצים או אבנים כו' :** (דף ס ע"א) **עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות כו' :** (דף סא ע"א) **המדליק בתוך שלו עד כמה העבור הדליקה כו' :** (דף סא ע"ב)

מה שאמר ר"ש אומר הכל לפי הדליקה ר"ל שגראה שיעור האש שהבעיר ונשער כמה הוא סוף מה שיוכל ללחם. והואמר על דרך משל כי אפשר על הרוב שדליק מלחב שלה עד מרחוק עשרים אמה וכל מה שחשכל באותן הישמים אמה הוא חייב אם אכלה סוף לדשמו. ואם הוסיפה סוף לעשרים אמה הדליקה נרמקת יחד פטור לפי שהוא דבר חזק מן השיעור הידוע כאלו עברה גדר או גדר גבוה ד' אמות. והלכה כר"מ:

המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו כו' : (דף סג ע"א) כשדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של גבירו כנגון זה חכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש אלא לא כלים אלא משערין מקום אותם כלים כאלו הוא מלא גדיש אלא אם הדליק גדיש פתרו משלם כלים שצטרפו וצלד כלים שדלקו להניח בגדיש כמו התמישה והמורה אלא וזהו אלו המינים מן הכלים אינו חייב אלא בשיעור גופן מן הגדיש כמו שזכרנו. ואם הדליק את הצירה ישבע בעל הצירה על מה שהיה בצוחה שבעה צורה וישלם המדליק כל שישבע עליו וצלד שהיה אמוד שיש לו כמה שטען שאבד בתוך הדליקה. ואין הלכה כר"י:

גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק חייב כו' : (דף סג ע"ב) ואין הלכה כרבי יהודה:

פרק שביעי

מרבזה מדת תשלומי כפל מומדת תשלומי כו' : (דף סד ע"א) אמרו בספרא כל על דבר פשע כלל על שור על חמור על שה על שלמה פרט על כל אבדה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אמה דן אלא כעין הפרט על הפרט שפורש דבר המטלטל וגופו ממון חף כל דבר המטלטל וגופו ממון יאלו קרקעות שאינן מטלטלין יאלו עבדים שהוקשו לקרקעות יאלו שטרות שאע"פ שהן מטלטלין אין גופן ממון. ומהו הדין בתבאר לך כי פטלומי כפל טיהא דבצר שיש בו רוח חיים וידבר שאין בו רוח חיים:

לעולם העליון. אבל גדר זה "נחי בהם", פירוש, לא לעתיד לבד, שאם כן היה לו לומר ויחיה, אלא מעת עמנו טעם המצות בערך זה "נחי בהם":

ולדרך זה יתבאר גם כן מה שאמר בפרשת "והיה אם שמע" (דברים יא, יד), שאמר "ונתתי מטר ארצכם וגו'" פירוש, לצד ששם נאמר "לאהבה את ה' וגו'", לזה הודיע פי מצנה זו יש לה שער גם בעולם הזה, וראוי הוא ליהנות בשני עולמות. והגם שאמרו נ"ל (קידושין לט:), שער מצות בהאי עלמא ליבא, זה ישנו בהטבה זו⁷⁶. ורמזו עולם העליון במה שאמר "ונתתי" בתוספת נא"ו בתחילת יעוד השער, לומר אין זה אלא תוספות על הנעלם המושקל הנצחי⁷⁷:

ב האדם וגו'. במסכת בבא קמא (לח.) וזה לשונם: אמר רבי מאיר: מנין שאפילו גוי ועוסק בתורה

OR HACHAIM ELUCIDATED

that is, the mitzvos that he performs out of fear will accompany him to the Higher World, where he will receive reward for them. But with regard to this second level, of those who serve Hashem out of love, our verse (v. 5) says *and he lives through them*; for if so, [the verse] should have said "and he will live through them," in the Higher World. Rather, once [a person] experiences the taste of performing the mitzvos on this level, i.e., when he attains an appreciation for their inherent good and is motivated to perform them by a desire and will to fulfill the Will of Hashem, then, *he lives through them*, already in this world.

In this vein, Or HaChaim explains a verse in the second passage of *Shema*:

According to this approach, we can also understand that which it says in the passage of *It will be that if you hearken* (והיה אם שמע), שאמר (דברים יא, יד), "ונתתי מטר ארצכם וגו'" – where it says (*Devarim* 11:14) that if the Jewish people keep the mitzvos, *And I shall provide rain for your Land, etc.* – In light of the above, this means as follows: Since it says there in the previous verse, *to love HASHEM, your God, and to serve Him with all your heart and with all your soul*, לזה הודיע כי מצנה זו יש לה שער גם בעולם הזה – [the Torah] therefore informs us that a mitzvah performed in this manner (with love of Hashem) has reward even in this world (*I shall provide rain, etc.*), וראוי הוא ליהנות בשני עולמות – and [one who fulfills it in that manner] is worthy of deriving benefit in both worlds, this world and the Next. Now, although [the Sages], of blessed memory, said (*Kiddushin* 39b) that the reward for fulfilling the mitzvos is not given in this world, זה ישנו בהטבה זו – this person who serves Hashem out of love is entitled to this benefit.⁷⁶ במה שאמר – Nevertheless, [the verse] also alludes to the reward of the Higher World, וזה לשונם: "ונתתי" בתוספת נא"ו בתחילת יעוד השער – in that which it says at the beginning of the promise of the reward, "And I shall provide, with an added *vav*, although it is actually the beginning of a thought. This is to say – אין זה אלא תוספות על הנעלם המושקל הנצחי – לומר – that this reward of timely rains and the like, which it sets forth, is merely an addition to the concealed spiritual reward that is eternal, i.e., the reward of the World to Come.⁷⁷

האדם וגו' – WHICH MAN SHALL CARRY OUT.

Or HaChaim cites and discusses the Sages' exposition about our verse's usage of the term האדם, *man* (literally, *the man*):

They said in Tractate *Bava Kamma* (38a), and this is a quote: אמר ר' מרי – מנין שאפילו גוי ועוסק בתורה שהוא ככהו גדול – From where do we know that

76. See note 73 above. Accordingly, the Gemara's rule that reward for mitzvos is not given in this world pertains to one who performs them out of fear of Hashem (*Meorei Or*). See, similarly, *Rambam, Hil. Teshuvah* 9:1.
77. Or HaChaim to *Bereishis* 1:1, Approach 15, adds

that Hashem does not assign a person reward in this world (even if he serves Him out of love, and is thus worthy of it) until he has accumulated enough good deeds to prepare his allotted share in the World to Come. See also Or HaChaim to *Devarim* 5:30 and 11:13.

ששי ו יהודה: איש איש אל-כל-שאר בשרו לא
 ו תקרבו לגלות ערוה אני יהודה: ערות
 אביד וערות אמה לא תגלה אמה הוא לא

ו: גבר גבר לכל קריב בקרה
 לא תקרבו לגלגה ערוה
 אנה ו: ערות אבד וערות
 אמה לא תגלי אמה היא לא

כ"ז

(ו) לא תקרבו. להזכיר הנקבה פזכר, לכה נאמר לשון רבים
 (שם פרק יג, א): אני ה'. נאמן לשם עקר (שם ט: ז) ערות
 אביד. זו חקת אביד. או חיי חלל כמשמט, נאמר בלשון ערות
 אביד" ונאמר להלן "ערות אביד גלה" (וכי, יא), מה להלן חקת
 אביד, חף בלשון חקת אביד (סנהדרין נד: ז) וערות אמה. להלן
 חמו שחיינה חקת אביד (שם)

אור החיים

שהוא כבהו גדול⁷⁸, דכתיב "אשר יעשה אתם האדם וחי וגו'". כהנים לויים ישראלים לא נאמר
 אלא "האדם", עד כאן. פירוש, לצד שהוקשה לרבי מאיר יתור האדם, עוד הוקשה לו למה דבר הכתוב
 בלשון נסתר, שהיה לו לומר אשר תעשו אותם, בדרך שהתחיל לדרב "ושמרתם וגו' " לנוכח ומכח
 זה דרש שנתבונן, למי שלא היה שם באותו מצב, שאינו לא כהן ולא לוי ולא ישראל, ומי זה, הוי אומר
 זה גוי:

והתוספות ו"ל (ר"ה אלא) הקשו מבחינתא (בבא מציעא קיד:) שדרש רבי שמעון פסוק (יחזקאל
 לה, לא) "אדם אתם", אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם, ואמרו שיש לחלק

OR HACHAIM ELUCIDATED

דכתיב "אשר even a non-Jew who engages in Torah study is comparable to a Kohen Gadol?⁷⁸
 It is from that which is stated, *which man shall carry out and by which he shall live*. — Note that [the verse] does not say, "which Kohanim, Leviim, and Yisraelim shall carry out," i.e., the three segments of the Jewish people, "אלא "האדם",
 but rather, *which man shall carry out*. This shows that it applies to non-Jews as well as to Jews. עד
 The explanation of this exposition is לצד שהוקשה לרבי פירוש — Until here is the quote. —
 The verse could have left out that R' Meir had difficulty with the extra word *man*. The verse could have left out
 the word and just said, "which *he* shall carry out." By adding the word *man*, the Torah indicates that
 it is referring to all mankind, even to non-Jews. — [R' Meir] had further difficulty: עוד הוקשה לו
 — *which "man" shall carry out* — Why does the verse speak in third person — *which "man" shall carry out*?
 It should have said, "which *you* shall carry out," כדרך שיהיה לו לומר אשר תעשו אותם?
 — following the manner of speaking that it began with, when it said, *You shall observe My statutes*,
 in second person. — לנוכח — *in second person*. — On account of this difficulty, he expounded that [the verse] is directed at someone who was
 not present at that setting when these words were being said to the Jewish people. שאינו לא כהן ולא
 — Who — ומי זה — That is, he is not a Kohen, a Levi, or a Yisrael, who were all present. — לוי ולא ישראל
 — You must say that this is referring to a non-Jew. Since Moshe then could this be? — הוי אומר זה גוי
 — You must say that this is referring to a non-Jew. Since Moshe was referring to the non-Jews, who were not present, he said "man" rather than "you."

Having explained the words of the Gemara, Or HaChaim elaborates on them:

Now, *Tosafos*, of blessed memory (*Bava Kamma* ibid. (ר"ה אלא. ask on
 in which R' Shimon expounded the verse (*Yechezkel* 34:31), *You* (the Jewish people) *are adam* (אדם), and explained: אתם
 — You are called *adam*, but the idolatrous nations of the world are not called *adam*. How, then, could R' Meir derive from the word *ha'adam* that non-Jews
 who study Torah are comparable to a Kohen Gadol, if this term applies only to Jews? ואמרו שיש לחלק

78. R' Meir is referring to a non-Jew who studies the seven Noahide laws which all of humanity is required to observe (see *Tosafos* to *Avodah Zarah* 3a (ר"ה ויעיין). R' Meir derives that a non-Jew who studies

those laws is worthy of honor, comparable to that of the Kohen Gadol (see *Tosafos* there (ר"ה ויעיין *Meiri* to *Sanhedrin* 59a; *Igros Moshe*, *Orach Chaim* II §33:1 (ר"ה ויעיין).

⁶Any man shall not approach his close relative to uncover nakedness; I am HASHEM.

⁷The nakedness of your father and the nakedness of your mother you shall not uncover; she is your mother, you shall not

אור החיים

בין "אדם" ל"האדם"⁷⁹, ער כאן:

וכמו כן ראיתי בספר הזוהר (ח"א כה): שחילוק זה אמיתי מצד עצמו, והוא דבר שבמנין תלוי, כידוע ליודעי חו"ם שחשבון המעולה הוא של "אדם", ולא של "האדם", כי המוסיף גורע⁸⁰. ואולי, כי כשעוסק הגוי בתורה, גם עליו יהיה כתר זה ליקראות אדם, וכפי זה אות ה"א שב"האדם", הוא ריבוי הגוי⁸¹, שגם הוא יקרא "אדם" כשעוסק בתורה, ואין אות ה"א כאן מעיקר השם⁸², והבן:

OR HACHAIM ELUCIDATED

[Tosafos] answer that there is a difference between the term *adam* and the term *ha'adam*. Although the term *adam* applies only to Jews, the term *ha'adam* can apply to non-Jews as well.⁷⁹ — **Until here are the words of Tosafos.**

Or HaChaim cites support to this from the Zohar:

I similarly saw in the Book of the Zohar (Vol. 1, p. 25b) — **It is an idea that is linked to the numeric value (*gematria*) of the words, as is known to those who are knowledgeable in the hidden wisdom of Kabbalah,⁸⁰ — that the preferred *gematria* is that of the word *adam* (אדם), not that of *ha'adam* (האדם) — and that the addition of the letter *hei* takes away from the significance of the word *adam*.⁸¹**

Or HaChaim suggests another possibility, which does not make this differentiation between *adam* and *ha'adam*:

Now, it may, in fact, be that when a non-Jew engages in Torah study, he too bears the crown of the title "*adam*." Thus, the Baraisa in *Bava Metzia* that derives from the verse *You are "adam"* that an idolater is not called *adam*, does not present a difficulty, as that verse is speaking of one who does not study Torah. A non-Jew who studies Torah, however is called *adam*. — **According to this, the letter *hei* of the word *ha'adam* in our verse comes to include a non-Jew,⁸² — meaning, that he too is called *adam* when he engages in Torah study. — Understand this.**

79. See *Tosafos to Sanhedrin* 59a and Or HaChaim to *Bereishis* 3:20, after note 113.

80. Kabbalah is often referred to by the term, חן, *beauty*, which are the first letters of *hidden wisdom*.

81. Or HaChaim explains elsewhere (*Bereishis* 3:20 at note 115; see there further) that when each of the four letters of Hashem's Name are spelled out, their numeric value totals forty-five, which is precisely the numeric value of the word אדם. [The values of יוד (10+6+4=20), א (5+1=6), מ (6+1+6=13), and ד (5+1=6), which amounts to 45 (20+6+13+6=45), is precisely the value of אדם (1+4+40=45).] The word האדם, however, does not have that numeric significance.

82. As opposed to the previous explanation, where

it was explained that the inclusion of a non-Jew is derived from the entire word האדם, as it could have merely said *you* (*Meorei Or*).

83. According to Or HaChaim's first approach, the terms *adam*, אדם, and *ha'adam*, האדם, have separate connotations; *adam* refers to the Jewish people, and *ha'adam* refers to all of mankind. Thus, the prefix *hei* (which means "the") of *ha'adam* is intrinsic, so that, for the purpose of this exposition, *ha'adam* is viewed as an entirely distinct word. According to his second approach, however, the prefix *hei* is an addition to the word. It thus comes to indicate an inclusion, which teaches that a non-Jew who studies Torah is eligible to the noble title אדם (*Meorei Or*).

בבא קמא דף ל

נה

בתמר

הגר"ח הלוי

אעלה

כבוד ספרו

הגר"ח ליבוביץ בעל הברכת שמואל כשהיה נכנס לחדר היה מחזיק בידו את הספר של הגר"ח כדי שכשיקומו התלמידים לא יהיה זה לכבודו רק מפני כבוד הספר של הגר"ח רבו.

נבדק מחמץ

בספר חידושי רבינו חיים הלוי שבחזקת רבינו רשם רבינו בכתב ידו על גבי הכריכה הפנימית: נבדק מחמץ ניסן תשל"א. (רבינו אינו נוהג לסגור את ארון הספרים שלו בפסח, ואולי מטעם שנוהר כל השנה לא לאכול חמץ יחד עם הספרים).

הערות על חיי הגר"ח

סיפר רבינו: בימים אלו נכנסו אצלי אנשים שבדעתם להדפיס מחדש את הספר חידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם, ורצונם להוסיף בסוף הספר אוסף של כל הקושיות וההערות שהעירו המחברים בספריהם וכן בשיעורי ראשי הישיבות על דברי הגר"ח, וביקשו גם ממני שאביא להם להדפיס את הערותי שיש לי על חיי הגר"ח. ואמר רבינו שלא מצא חן בעיני הדבר, הלא מרן הגר"ח הוא אבי כל תופסי התורה בימינו וכל מה שיש היום בעולם הישיבות הוא מכוחו של הגר"ח, (ויש כאלו היום שאפי" את דברי הגמרא והרמב"ם אינם יודעים מעצמם רק על ידי שהגר"ח הביאם בספרו), א"כ רבי חיים הוא בבחינת הרבי של כל עולם התורה, ובכל מקום הוא עשה לנו אור, א"כ אין זה דרך ארץ להדפיס ספר של קובץ קושיות והשגות על ספרו כאילו להתנפל עליו. (לאחר זמן הראו לרבינו את תוכן הספר ולאחר עיון נענה רבינו לאמר: אם זה מה שידפיסו לא נורא כלל, כי מלכתחילה סברתי שיביאו אוסף קושיות עצומות שיש על הגר"ח, וכמו שיש לי שבע קושיות חזקות בכל ספר חיי רבינו חיים הלוי וזה אינו מכבודו של הגר"ח לירות עליו חיצים, אבל סתם אוסף הערות ומשא ומתן בדברי הגר"ח אין בזה חסרון ואין שום מניעה מלהדפיס זאת).

חסידותו

הגאון החסיד

הגר"ח נקרא "הגאון החסיד", וכן היה מכנהו הגרי"ז, ובאמת הגר"ח היה באמת "הגאון החסיד", שהיה לו כל מיני חששות וחומרות בהרבה ענינים, והיה איש ירא וחרד מאד מאד. וכבר הזכרנו שהיה נזהר בשבת מלהזיז כסא, וכן כהנה רבות, והיה חושש לכל שיטה אפילו שיטה דחוייה מההלכה. (הוסיף רבינו ואמר דהנה אמרו בגמ' (ב"ק ל' א') האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות, ומעולם היה תמוה לי מה שייך להיות חסיד במילי

דברכות, דממה נפשך אם הדין הוא לברך אם כן מחוייב לברך ואם אינו נזהר לברך הרי הוא רשע, ואם הדין שלא לברך ממילא אסור לברך ומדוע המקיים נקרא חסיד, אלא נראה לפרש דבהלכות ברכות יש הרבה היכ"ת של ספיקות בהלכה ומי שטורח לברר כל השאלות כדי לברך כראוי הרי הוא חסיד. והנה כבר הוכח לעיל מענין ברכת בורא נפשות שהגר"ח נמנע לאכול ולשתות דבר שיתחייב לברך עליהם ברכת בורא נפשות כדי שלא להכנס למחלוקת הבבלי והירושלמי אם ברכה זו טעונה חתימה בשם או לא, וזהו באמת חומרא דשייך במילי דברכות לימנע מלאכול דבר שאין ידוע כיצד לברך עליו. ועל דבר זה נקרא הגר"ח "הגאון החסיד" האמת של חסיד דמקיים מילי דברכות).

חשש איסור

הגר"ח היה מאד ירא מכל חשש איסור, וכפי שסיפר לי הג"ר שמחה זליג זצ"ל שפעמים היה להגר"ח מערכה שלימה לחשוש מכל מיני חששות על תבשיל שהוגש לפניו שיהיה המאכל אסור באכילה, אפילו משום תקרובת עבודה זרה וכהנה חששות רחוקות, והג"ר שמחה זליג שהיה המורה בבריסק היה אומר להגר"ח שהתבשיל כשר, והגר"ח אמר: נו, עד אחד נאמן באיסורין וכך הסכים לאכול. (ושאלתי את הג"ר שמחה זליג מה יכול להיות החששות שהיה להגר"ח במאכלו, וענה לי שרק להסביר את זה יקח הרבה זמן).

על חשבון אחרים

מספרים שבזמן המלחמה העולמית הראשונה לא היה בבית הגר"ח מה לאכול, והלכה כלתו לועד הממונה לבקש שיתנו להם אוכל, והחלוקה היתה מיועדת עבור תושבי העיר מינסק, ומכיון שהגר"ח בזמן המלחמה ברח למינסק לכן נתנו גם לו מתמיכה זו, אך הגר"ח חשש שהוא יוצא מן הכלל והתמיכה שהוא מקבל זה על חשבון אנשים אחרים, ולא הסכים ליטול מתמיכה זו.

בתקופת המלחמה הראשונה היה הגר"ח במינסק, גם החפץ חיים היה שם קצת זמן. סיפר לי הרב יאיר חדש שאמא שלו הי' בחורה כבת י"ח-י"ט והיא הי' מביאה להגר"ח כל יום חלב עבור המשפחה שלו.

מבקש מחילה

היה מעשה אצל הגר"ח שבאו אצלו שני בני אדם לדין תורה, והגר"ח הציע להם שיעשה פשרה לטובת שניהם, וכנאמר בהלכה (שו"ע חו"מ סי' י"ב סעיף כ') "צריכים הדיינים להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה". אולם אחד מהם שהיה אדם גס והשתייך לבית הכנסת "קצבים שול" התעקש שרוצה דוקא דין תורה ולא פשרה, ועל אף שהגר"ח הפציר בו שיסכים לפשרה לא עזר והלה עמד בדעתו שרוצה רק דין תורה גמור, ובדלית ברירה דן הגר"ח דין תורה ובסוף יצא זה מחוייב בדין והפסיד הכל, ועמד הלה והתריס בחוצפה נגד הגר"ח והדיינים שאינם פוסקים כדין, והגר"ח שתק. אח"כ כשהגיע ערב יו"כ לפני כל נדרי ביקש הגר"ח משלשת בניו הגרי"ז והגר"ר ישראל גרשון והגר"ר משה שילכו עמו לביהכ"נ של הקצבים וביקש מחילה מאותו